

BBN-MŰV-311/a: Forrásismeret (középkor)

Források a gótikus építészet munkaszervezetéhez

A regensburgi kőfaragógyűlés (1459) statútumai és azok utóélete

2007. szeptember 20., Változások az építéstechnikában, az építőszervezetben, a finanszírozásban, az építész helyzetében és magában az építészetben 1200 körül

I. Építéstechnika

1. A vizsgálat tárgya: faragott kőből emelt épületek. – Módszer: a kváderek egyenkénti felmérése.

2. A fejlődés szakaszai

a) Korai romanika: a megfaragatlan kőből a lehető legtöbbet akarták megtartani >> a kövek mérete szabálytalan >> minden egyes követ külön kellett a helyére faragni >> a faragás és a falazás nem választható el egymástól.

b) Normandia, 11. század: az egyes rétegekben ugyanolyan magas kövek (folyamatos vízszintes fúga) >> már a nyersanyag kitermelésénél figyelembe kellett venni ezt a szándékot (Normandiában közel voltak a kőbányák). – A falazáskor már nem volt szükség kőfaragómunkára. – Az egyes rétegek eltérő magasságúak >> a kövek nem nagyon cserélhetők fel. – A tagozatokhoz sablont használtak, de az az egész profilt átfogta, nem csak az egyes munkadarabokat; a fúgák mindig máshol voltak >> itt a falazáskor még mindig rá voltak utalva a kőfaragóra (valószínűleg a kőfaragó rakta a falat).

c) Ile-de-France, korai gótika: en-délit technika: egyes támaszokat (oszlopokat, pálcáttagokat) egy, a falazás rétegein átnyúló munkadarabból faragták ki >> statikailag előnyös, előre lehetett gyártani, és jól is néz ki. – Különösen jó minőségű kő kellett hozzá.

d) Ile-de-France, 1200 körül: α) Nagyobb kövek. – Nincs szükség törtköves kitöltésre >> karcsúbb pillérek. – Fejlettebb emelőgépekre van szükség. – β) A tagozatok köveinek tipizálása; a sablonok a munkadarabokhoz készültek. – Nagy tételben előre lehetett gyártani. – A Chartres-tól Amiens-ig végigkövethető fejlődés eredményeként egyre kevesebb volt az eselék. – γ) „Stapeltechnik”.

e) A 13. század második harmadától: törekvés az előregyártott építőkövek magasságának pontosabb koordinálására >> „Lagerfugenplan” (a rétegek közötti fúgák megtervezése). – Kevésbé később a kövek szélességét is tipizálták („Fugenplan”)

II. Építőszervezet

1. Az 1200 körüli fejlődés következményei: Az építőköveket nagy tételben előre lehetett gyártani >> elvált egymástól a kőfaragás és a falazás >> a kőfaragók akkor (télen) is tudtak dolgozni, amikor az építkezés állt >> (fűthető) „páholyok”. – A kőfaragók specializálódhattak, jobbak lettek az esélyeik a jó minőségű munkára. – Nagyobb felelősség hárult az építkezés vezetőjére: pontosabb tervekkel kellett készíteni, több koordinációs munka a kőfejtő, a „páholy”, a raktár és az építkezés között.

2. A „Lagerfugenplan” és a „Fugenplan” következményei >> pontos, méretarányos tervrajzokra lett szükség (ezt valószínűleg Amiens-ben alkalmazták először).

III. Finanszírozás: Ezzel párhuzamos (de lassabb, sokrétűbb) folyamat az építkezés költségeit kezelő intézmények megszilárdulása. – *Fabrica ecclesiae*: a templomépületre (építkezésekre, fenntartására és felszerelésére) elkülönített pénzalap. – Nagyjából ekkorra tehető teljes elkülönülése: önálló vezető, önálló könyvvitel.

IV. Az építész helyzete

1. Ennek a folyamatnak a része, hogy intézményesül az egy-egy templomhoz kapcsolódó építészeti hivatal; az építész felelőssége megnő. – Előfordul, hogy az építész egyúttal a *fabrica* adminisztratív vezetője is.

2. A 13. században Franciaországban hirtelen sokkal többet tudunk az építészekről és társadalmi megbecsültségükről: sok név szerinti említés, képi ábrázolások, megtisztelő titulusok. – Pierre de Montreuil-t a Saint-Germain-des-Prés szentélyében temették el, a sírfelirata „doctor lathomorum”-nak nevezte. – Hugues Libergier síremléke: viselet.

3. A tervezés tökéletesedése >> az építésznek nem kellett folyamatosan az építkezésen tartózkodnia (a meaux-i káptalan privilégiumai Gautier de Varinfroy számára) >> egyszerre több építkezést is irányíthatott.

V. Következmények az épületek megjelenésében

1. En-délit technika, kövek méretének növekedése >> statikai fejlődés, vékonyabb falak. – „Stapeltechnik” >> a tagozatokból összeálló „váz” bizonyos mértékű önállósulása.

2. Korábban tervrajzok híján az építkezés elakadása az eredeti elképzelések feledésbe merülésével fenyegetett. – A tervrajzok garantálhatták, hogy a templom egységes koncepció szerint fog felépülni (>> attribúciós és datálási problémák).

3. Korábban az építészeti formák a technikával (és annak ismerőivel) együtt vándoroltak. – A tervrajzoknak köszönhetően a formák önálló életet élnek, és más technika közegében is megvalósulhatnak, mint amelyben létrejöttek: Köln, Wimpfen. – Opus francigenum.

Dieter Kimpel munkái:

Kimpel, Dieter – Suckale, Robert: Die Skulpturenwerkstatt der Vierge Dorée am Honoratusportal der Kathedrale von Amiens, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 36 (1973), 217–265.

Kimpel, Dieter: Le développement de la taille en série dans l'architecture médiévale et son rôle dans l'histoire économique, in: *Bulletin monumental* 135 (1977), 195–222.

Kimpel, Dieter: Ökonomie, Technik und Form in der hochgotischen Architektur, in: *Bauwerk und Bildwerk im Hochmittelalter*, szerk. Clausberg, Karl és mások, Gießen 1981, 103–125.

Kimpel, Dieter: Die Entfaltung der gotischen Baubetriebe. Ihre sozio-ökonomischen Grundlagen und ihre ästhetisch-künstlerischen Auswirkungen, in: *Architektur des Mittelalters. Funktion und Gestalt*, szerk. Möbius, Friedrich – Schubert, Ernst, Weimar 1984, 246–272.

Kimpel, Dieter – Suckale, Robert: *Die gotische Architektur in Frankreich 1130–1270*, München 1985

Kimpel, Dieter: Die Soziogenese des modernen Architektenberufs, in: *Stil und Epoche. Periodisierungsfragen*, szerk. Möbius, Friedrich – Scieurie, Helga (Fundus-Bücher, 118–119), Dresden 1989, 106–143.

Kimpel, Dieter: Struktur und Wandel der mittelalterlichen Baubetriebe, in: *Die Baukunst im Mittelalter*, szerk. Castelfranchi Vegas, Liana, Solothurn–Düsseldorf 1995, 11–50.

Kimpel, Dieter: Die Kathedrale von Lichfield. Was kann man fast ohne Schriftquellen über einen Baubetrieb noch in Erfahrung bringen?, *uo.*, 195–219.

További irodalom:

Warnke, Martin: *Bau und Überbau. Soziologie der mittelalterlichen Architektur nach den Schriftquellen*, Frankfurt a.M. 1976

Schöllner, Wolfgang: *Die rechtliche Organisation des Kirchenbaues im Mittelalter vornehmlich des Kathedralbaues. Baulast – Bauherrenschaft – Baufinanzierung*, Köln–Wien 1989

Müller, Werner: *Grundlagen gotischer Bautechnik*, München 1990

Binding, Günther: *Baubetrieb im Mittelalter*, Darmstadt 1993